

تحلیلی بر آسیب های فرهنگی و اجتماعی جهانی شدن

عباسی اصل شفیعی^{۸۱}

چکیده

جهانی شدن به معنای فرو ریختن مرزها و فراتر رفتن از آن در سطح جهانی و در ابعاد متعدد اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و ...، که فرآیند آن دگرگون شدن ساختارهای محلی به جهانی است. فرآیند جهانی شدن، ابعاد و دامنه ی آن، آن قدر وسیع و گسترده است که تمام شئون زندگی بشر در عرصه های مختلف علم و تکنولوژی، فرهنگ، اجتماع، سیاست و اقتصاد را تحت تأثیر قراردادده است تا جایی که برخی صاحب نظران آن را به عنوان بزرگترین رخداد تاریخ بشری یاد کرده اند. بدون تردید تأثیرات بسیار مهم و عمیقی را در بعد اجتماعی خواهد داشت. شناسایی دقیق تأثیرات مثبت و منفی آن به قدری مهم است که ذهن بسیاری از متفکران و اندیشمندان را به خود جلب کرده است. لذا توجه به آسیب های اجتماعی که در سایه ی تحولات جهانی شدن خود را نشان می دهد از مهمترین رسالت انسانی، دانشمندان مختلف مسلمانان می باشد. این پژوهش با استفاده از روش توصیفی و با هدف پرده گشایی و توصیف فرآیند جهانی شدن و ابعاد و لایه های متعدد آن می باشد که جهانی شدن جهان اسلام را با ارزش ها و بنیان های و معنوی و اساسی خود در معرض چالش قرار داده است و ارتباط آن با آسیب های اجتماعی مورد توجه قرار گرفته است.

^{۸۱}عضو هیئت علمی و مدیر گروه معارف اسلامی دانشگاه تربیت معلم آذربایجان

واژگان کلیدی

جهانی شدن - آسیب های اجتماعی - تأثیرات - جهان اسلام - جهانی - ارتباطات

جهانی شدن در ادبیات سیاسی - اقتصادی ، واژه ای نوظهور است . گرچه واژه « جهانی » بیش از چهارصد سال قدمت دارد اما مفهوم جهانی شدن از حدود سال ۱۹۶۰ رواج عام یافته است . به گفته رابرتسون ، این مفهوم تا دهه ۱۹۸۰ اعتبار چندانی نداشت و نخستین مقاله در باب جهانی شدن را او در سال ۱۹۸۵ منتشر کرده است .

از بعد تاریخی آغاز جهانی شدن ، ناشی از وضعیت اقتصادی پس از جنگ جهانی دوم بود که منجر به تسلط نسبی ایالات متحده آمریکا بر جهان گردید و عامل عمده آن رشد و گسترش نسبتاً سریع و پیوسته تجارت و بازرگانی به دنبال آن وابستگی متقابل اقتصادی کشورهای غربی به یکدیگر بود ، به طوری که شرکت های بزرگ بین المللی به صورت بازیگران اصلی در صفحه اقتصاد جهانی ظاهر شدند .

آنچه محرز است جهانی شدن با توسعه جهانی بازارای اقتصادی همراه بوده است و توسعه ی بازارهای اقتصادی نتیجه فعالیت گسترده شرکت های چند ملیتی بوده که نقش محوری در فرآیند جهانی شدن ایفا نموده اند (۱).

طبق یک برداشت عمومی مفهوم جهانی شدن ، این معنا را می رساند که جهت تحولات اجتماعی از مقیاس محلی به جهانی ، تغییر یافته است و تأثیرات اجتماعی اجتناب ناپذیر بوده و همه ی ملت های جهان ، به ویژه در جهان اسلام اندیشمندان متعهد مسلمان بایستی ذهن های خود را متوجه آثار و آسیب های اجتماعی آن بنمایند .

لذا جا دارد هم مفهوم جهانی شدن و هم مفهوم آسیب اجتماعی مورد بررسی قرار گیرد و هم چنین

رابطه این دو مورد توجه قرار گیرد

فرضیات و مبانی نظری

• تعریف جهانی شدن

از جهانی شدن تعاریف مختلفی به عمل آمده است ، بعضی آن را « فرآیند زدودن قید و بندهای جغرافیایی در جهت تضعیف توان دولت - ملت و گسترش نیروهای فراملی دانسته اند . (۲) انسان شناسان آن را گسترش الگوهای فرهنگی در جهان سوم تعریف کرده و اشاره کرده اند که جهانی شدن در معانی متفاوتی بیان و ارائه شده است که رایج ترین آنه گسترش بی سابقه الگوهای فرهنگی ، اقتصاد و اجتماعی کشورهای پیشرفته صنعتی در کل جهان است . (۳)

بعضی از صاحب نظران تعریفی از جهانی شدن ارائه داده اند که مفهوم آن وسیع تر از مفاهیم فوق است . آن ها جهانی شدن را به عنوان « پدیده ای چند بعدی که قابل تسری به اشکال گوناگون عمل اجتماعی ، اقتصادی ، سیاسی ، حقوقی ، فرهنگی ، نظامی و فناوری و همچنین عرصه های عمل اجتماعی چون محیط زیست است » (۴) تعریف کرده اند .

• تاریخچه ی جهانی شدن

ذکر تاریخ قطعی از جهانی شدن ، شاید دور از حزم و احتیاط باشد . همان طور که در تعاریف ارائه شده از جهانی شدن ملاحظه می شود ، از آن به عنوان فرآیند یاد شده است و همان گونه که می دانیم ، فرآیند به تغییرات مستمر و معمولاً کند و ناملموس اطلاق می گردد که نه مقطعی از زمان ، بلکه در یک فاصله طولانی یا نسبتاً طولانی حادث می شود ، به گونه ای که بعضی شروع آن را انقلاب صنعتی و آغاز کشور گشایی و فعالیت های استعماری کشورهای اروپایی در قرون ۱۶ ، ۱۷ ، ۱۸ می دانند . (۵) ولی اغلب صاحب نظران عمر آن را بیشتر از چند دهه ، یعنی نیمه دوم قرن ۲۰ و امضای اولین موافقت نامه تعرفه تجارت جهانی (GATT) نمی دانند و

یاد آور می شوند که در دهه آخر آن شدت و وسعت بیشتری یافت . ولی آنچه مسلم است ، اعلام نرخ شناور ارز در سال ۱۹۷۱ به وسیله نیکسون رئیس جمهور آمریکا (۶) و روی کار آمدن دو محافظه کار (۷) (ریگان در آمریکا) و (تاچر در انگلیس) در دو کشور بزرگ صنعتی (آمریکا و انگلیس) روند آن سرعت پیدا کرد و در دهه ی منتهی به پایان قرن ۲۰ نظر خیلی از صاحب نظران اندیشه را به خود جلب کرد .

علل جهانی شدن

آنچه در این مقاله از آن به عنوان جهانی شدن یاد می شود ، معلول عوامل متعددی بود که عمده ترین آنها عبارت اند از :

- ۱- رشد بازار مالی جهانی که اخیراً حجم مالی در مقایسه با حجم تجارت به سرعت رشد کرده است.
- ۲- فروپاشی نظام سوسیالیستی و پایان جنگ سرد و ادغام بازار کشورهای مختلف - به جزء کره ی شمالی - در بازار جهانی .
- ۳- رشد فعالیت های شرکت های چند ملیتی و گسترش منطقه ای نفوذ آن ها .
- ۴- انقلاب در فناوری اطلاعات ، ارتباطات و حمل و نقل که هزینه های ارتباط از راه دور حمل و نقل را کاهش داده و از این رو ، اهمیت فاصله را در فعالیت های اقتصادی به حداقل رسانده است .
- ۵- بین المللی شدن مسائل زیست محیطی . (۸)

• ابعاد جهانی شدن

جهانی شدن گر چه تقریباً تمام شئون زندگی انسان ها را در سراسر جهان تحت تأثیر قرار می دهد ، ولی ظاهراً در طیف وسیع و گسترده آن ، جنبه های فرهنگی ، اقتصادی ، سیاسی و اجتماعی از دید صاحب نظران برجستگی بیشتری پیدا کرده است .

انسان شناسان بنا به موضوع مورد علاقه انسان ، بعد فرهنگی جهانی شدن را با اهمیت دانسته اند . آقای ناصر فکوهی نتیجه جهانی شدن را « یکدست شدن و پیوند خوردن آن در گسترده جهانی و یا به عبارت دیگر ، یکسان شدن جهان بینی ها که به یکسان شدن سلیقه ها و یکسان شدن زیبا شناختی می انجامد » می داند و اضافه می کند « بر این اساس ، اختلاف بین آداب و رسوم ، شیوه های زندگی ، حتی آداب روزمره نظیر : خوراک ، پوشاک ، آرایش و حتی ظریف ترین حرکات نظیر : سخن گفتن ، راه رفتن و نشستن از بین می رود » گفتنی است که محقق نامبرده در جای دیگر همان مقاله ضمن پذیرش تأثیر فرهنگ ها از فرهنگ جهان صنعتی با این ایده که برخی عقیده دارند فرهنگ غربی ، فرهنگ سنتی و بومی را در خود هضم می نماید ، به شدت مخالف بوده و می گوید : « انسان شناسی در رویکرد به جهانی شدن ، در عین حال که تحولات مهم و پیش رونده ناشی از جهانی شدن را گریز ناپذیر و محتوم می داند ، اما در رابطه با ادعای جهان گرا مبنی بر یکسان سازی محرز و بی چون و چرای فرهنگ ها کاملاً تردید دارد و مدعی این است که دیدگاه های جهان گرا پتانسیل ها و پویایی های درونی فرهنگ های متعدد و گوناگونی را کم اهمیت انگاشته و نادیده می گیرد ؛ در حالی که فرهنگ های محلی دارای درون مایه های بسیار عمیق و گوناگونی هستند که در مواجهه با جریانات جهانی هر یک بر اساس محتوای خود واکنش نشان می دهند. (۹)

نوام چامسکی ، زبان شناس و منتقد آمریکایی (۱۰)، حمله به برج های دو قلو را نتیجه اقتصادی جهانی شدن می بیند و آن را واکنشی در تقابل نابرابری های ناشی از اقتصاد جهانی می داند . اقتصاد دانان عمدتاً بعد

اقتصادی جهانی شدن را بیشتر مد نظر قرار داده و معتقدند در فرآیند جهانی شدن ، اصل بر اقتصاد بوده و بسیاری از تصمیم گیری ها بر مسائل اقتصادی متمرکز است .

بعد سیاسی جهانی شدن و کم رنگ شدن مفهوم دولت ، ملت بیشتر مورد توجه علمای علم سیاست و سران کشورهای قدرتمند و به خصوص آمریکا بعد از فروپاشی شوروی قرار گرفته است . به باور آن ها جهان سیاسی از هم گسیخته احتیاج به دیده ای دارد که بتواند « جامعه بشری » یا « جامعه جهانی » را به سمت یکنواختی پیش ببرد . به همین دلیل ، تلاش ایالات متحده و بریتانیا به منظور چیره شدن بر جهان سیاسی از راه عملی ساختی ایده « نظام جهانی » به کار گرفتن تاکتیک های مفهوم سازی و خلق مفاهیم تازه در این جهت است تا بلکه هویت های گوناگون در خانواده ی بشری را در یک ساختار سیاسی - جهانی یک دست ساخته و در اختیار و در زیر چتر به اصطلاح « هویت برتر » آمریکایی قرار دهد و در این راه ایالات متحده می کوشد مفاهیم تازه دیده « جامعه بین المللی » که در عمل جز « باشگاه یاران ایالات متحده آمریکا معنای دیگری ندارد ، به عنوان یک نظام جهان شمول جا بیندازد . (۱۱) بوش پدر در سال ۱۹۹۲ در حقیقت برای توجیه و تبیین نظام به اصطلاح بین المللی جدید در کنگره حاضر شد و چنین گفت : « این طور نیست که امپراطوری شوری به راحتی از هم پاشیده شده باشد ، بلکه آنها در جنگ سرد شکست خوردند ، همان طور که هیتلر در جنگ گرم شکست خورد . پس هر کس که در جنگ شکست بخورد ناکام می ماند و هر کس که پیروز شود ، غنایم آن را کسب می کند و کسانی در این جنگ پیروز شدند که سربازانشان در ویتنام و کره جنگیدند و غنایم هم مال آنها است » او ادامه داد که « محصول جنگ سرد این است که دنیا رهبری غرب را بپذیرد و غرب هم رهبری آمریکا را » (۱۲) . اندیشه بوش را کسانی مانند نیوتن گینگریچ ، اندیشمند راستگرای آمریکایی ، توجیه علمی می کند .

با توجه به ایده برورد تمدن ها هانتینگتون وعده ی پیروزی نهایی « نظام تازه جهانی » در قالب سیاست آمریکا و پیروی قدرت ها و تمدن های دیگر از آن را داده است . (۱۳)

• نظر برخی صاحب نظران درباره جهانی شدن

مک لوهان که نظریه دهکده ی جهانی او معروف است ، عامل ارتباط و اطلاعات را مهمترین عامل جهانی شدن می داند او در ارتباط انسان ها با هم سه مرحله به شرح زیر را بر می شمرد .

۱- ارتباط جوامع و انسان های اولیه که طبیعی ، شفاهی و حرکتی و متوجه تمام حواس بوده است . این مرحله همان جوامع سنتی هستند .

۲- مرحله دوم ، موقعی که خط الفبایی اختراع می شود ، شکل می گیرد . او می گوید از این مرحله به بعد حس بینایی در برقراری ارتباط جایگاه خاصی پیدا می کند ، ضمن اینکه خط در این مرحله فقط مورد استفاده اقشار محدودی قرار می گیرد . با اختراع چاپ توسط گوتنبرگ ، نظام الفبایی در حد چشمگیری توسعه یافته و سهم حس بینایی فوق العاده زیاد می شود و امکان تشکیل متحد الشکل پیام واحدی را فراهم می آورد . او از این مرحله تحت عنوان « کهکشان گوتنبرگی » یاد می کند .

۳- بالاخره اختراع وسایل انتشار الکترونیکی ، به خصوص رادیو ، سینما و تلویزیون فرهنگ کتابی و نوع جامعه ای را که به آن وابسته بود و قدرت یک جانبه ای را به بینایی می داد و سبب بی اعتباری استفاده از سایر حواس گردید، واژگون کرده است . وی نتیجه می گیرد که هشیاری شکل گرفته از طریق روش انتشار الکترونیکی ، دنیای ما را به سوی قبیله گرایی جدیدی در مقیاس جهانی خواهد کشاند و جهان را یک « دهکده » جهانی خواهد ساخت . (۱۴)

هانتینگتون در بحث جهانی شدن برخورد تمدن ها را مطرح کرده و اظهار می کند زمانی در گذشته برخورد کشورها به صورت نظامی ، سیاسی یا اقتصادی بود ، ولی امروز این برخورد ، برخورد بین تمدن ها است. او می نویسد فرهنگ های دیگر در برابر فرهنگ غربی هضم خواهند شد . البته بیشترین مقاومت را فرهنگ کنفوسیوسی و به خصوص فرهنگ و تمدن اسلام خواهد داشت .

تعدادی از دانشمندان ، جهانی شدن را برای جهان و از جمله کشورهای در حال توسعه فرصت دانست اند که در آن موانع جا به جایی سرمایه ها و منابع از بین رفته و تقسیم کار بهتر رشد اقتصادی و به دنبال خود توسعه همه جهان را به همراه خواهد داشت ولی بعضی دیگر جهانی شدن را باعث نابرابری بیشتر ، محروم تر شدن جهان محروم و اختلال در نظام جهانی ، فرهنگی و اعتقادی کشورهای فقیر می دانند . (۱۵) در میان صاحب نظران عده ای نیز وجود دارند که به جهانی شدن هم به عنوان یک خطر و تهدید می نگرند و هم به عنوان یک فرصت . این که چه قدر به صورت یک تهدید در آید یا فرصت ، تا اندازه ی زیادی به وضع فرهنگی ، اجتماعی ، برنامه ریزی ها و حاکمیت در یک جامعه بستگی دارد . (۱۶) در خاتمه این بخش لازم است این مطلب یادآوری شود که اغلب صاحب نظران جهان سوم در این امر اتفاق نظر دارند که گرچه جهانی شدن تأثیر مطلوب و نامطلوب خود را در تمام شئون جهان غیر غربی خواهد گذاشت ، ولی این به معنای این نخواهد بود که در آینده شاهد جهانی یکپارچه و تحقق وعده های هانتینگتون و یا مک لوهان خواهیم بود ، بلکه همچنان شاهد رواج تنوع فکری ، رفتاری و اجتماعی و سیاسی در سطح جهان خواهیم بود .

آسیب شناسی اجتماعی

آدمیان در طول تاریخ حیات اجتماعی شان از انواع انحراف ها و آسیب های اجتماعی رنج برده اند و همواره در جستجوی عوامل رهایی از آن بحران ها بوده اند. مطالعه جامعه شناختی آسیب های اجتماعی در چند دهه اخیر پیش از گذشته در محافل دانشگاهی مورد توجه قرار گرفته است. عوارض ناهنجاری های اجتماعی کمتر از بیماری های جسمانی نیست. به همین دلیل شناسایی آنها و انگیزه های به وجود آمدن آنها و نیز راه های پیشگیری از آنها لازم است.

آسیب شناسی اجتماعی مفهوم جدیدی است که از علوم زیستی به عاریه گرفته شده و مبتنی بر تشابهی است که دانشمندان بین بیماری های عضوی و انحرافات اجتماعی قائل می شوند. (۱۷) در واقع با شکل گیری و رشد جامعه شناسی در قرن نوزدهم، بهره گیری از علوم مختلف برای بیان فرآیند های اجتماعی معمول شد و در نتیجه بسیاری از اصطلاحات رایج در علوم دیگر چون زیست شناسی، علوم پزشکی و زمین شناسی در جامعه شناسی نیز به کار گرفته شد که از آن جمله کلمه آسیب شناسی Pathology را می توان نام برد. این واژه از ریشه یونانی path= patho به معنی رنج، محنت، احساسات و غضب و logy به معنای دانش و شناخت ترکیب یافته است، بنابراین Pathology به معنای ناخوشی شناسی، مرض شناسی، علم تشخیص امراض، مطالعه علائم غیر عادی به کار به کار می رود. (۱۸)

آسیب شناسی در اصطلاح علوم طبیعی عبارت است از شناخت ریشه بی نظمی ها در ارگانیسم انسانی، بنابراین در مشابهت کالبد انسانی با کالبد جامعه، اصطلاح آسیب شناسی اجتماعی Pathology social برای مطالعه و ریشه یابی بی نظمی های اجتماعی و انحرافات اجتماعی به کار می رود.

مقاصد و وظایف آسیب شناسی اجتماعی عبارتند از:

الف) مطالعه و شناخت آسیب های اجتماعی و دلایل پیدایی آنها .

ب) پیشگیری از وقوع جرم و انحراف در جامعه به منظور بهسازی محیط زیست جسمی و

خانوادگی

ج) درمان کجروی اجتماعی و استفاده از شیوه های مناسب برای قطع ریشه ها و انگیزه های این

کجروی .

د) تداوم درمان برای پیشگیری و جلوگیری از بازگشت مجدد انحرافات اجتماعی

بحث و تبیین یافته ها

• روش شناسی

پژوهش انجام شده و نتایجی که در این بخش آورده می شود، از نوع توصیفی اسنادی خواهد بود.

• جهانی شدن مصطلح

باید توجه داشت که در جهانی شدن متداول هر چند بر ابعاد فرهنگی و سیاسی نیز تأکید می شود اما محور اصلی تأکید، محور اقتصادی آن هم در بعد تجاری است. هرچند همانگونه که اشاره شد بعد اقتصادی جهانی شدن غالب است اما این نکته نباید به نادیده انگاشتن سایر سطوح اجتماعی بینجامد.

برخی از محققان و دانشمندان نظیر کاستلز این عصر را مثلی با سه ضلع اجتماعی، اقتصادی و فنی می دانند. بعد اجتماعی آن نظام سرمایه داری با تضادها، روابط اجتماعی و شیوه تولید آن است. بعد اقتصادی آن عمدتاً تأکید بر وجوه نرم افزاری دارد تا سخت افزاری یعنی کشوری که اطلاعات بیشتری تولید کند و دسترسی به اطلاعات بیشتری داشته باشد توسعه یافته تر است و بالاخره بعد فنی آن ناظر به تکنولوژی اطلاعات است که برخی از متفکران جهانی شدن تنها این وجه را در تعریف جهانی شدن لحاظ می کنند.

به نظر می رسد در تعریفی که برخی از جهانی شدن ارائه نموده اند توجهی به وجوه سیاسی و فرهنگی ننموده اند. در صورتی که از اهمیتی انکار ناپذیر برخوردار است. وجه سیاسی جهانی شدن کاهش نقش دولت - ملت ها و افزایش نقش شرکت ها و سازمان های فراملی است. به دلیل ارتباطات جهانی تکنولوژی اطلاعات و اطلاعات گرای، نظارت دولت ها بر نیروهای داخلی اعم از فرهنگی، اقتصادی، سیاسی به تدریج کم رنگ می شود.

بعد فرهنگی جهانی شدن نیز ناظر به مباحثی از قبیل پایان تاریخ و اینکه سرنوشت محتوم جوامع حرکت به سوی لیبرال دموکراسی و حقوق بشر یا آمریکایی شدن است که با توجه به نظام فعلی جهان طبیعی است که ارزشهای آمریکایی، ارزشهای جهانی و مسلط و سرنوشت محتوم بشریت معرفی و القا شوند. به هر حال جهانی شدن سرمایه داری به استحاله فرهنگی می انجامد که در نتیجه تأثیرات اجتماعی و آسیبهای ویرانگری به دنبال خواهد داشت.

طرح شعارهایی از قبیل دموکراسی و حقوق بشر بدون توجه به فلسفه و مبانی آن زمینه ساز ورود نظام سرمایه داری در کشور های غیر سرمایه داری است که می توان از تبعات منفی استقرار چنین نظامی به فروپاشی اجتماعی و روانی این کشورها، افزایش واردات و مصرف گرایی و پرهیز از اتکاء به خود اشاره کرد و این هشدار است برای دولتمردان و صاحبان خرد که مراقب باشند تا منابع طبیعی و نیروی انسانی و فکریشان در پوشش پیشرفت و دموکراسی و گسترش موازین اخلاقی به یغما نرود.

مصدق عینی فریب نظام سرمایه داری به سرکردگی آمریکا حمله این کشور به عراق با شعار تحقق تمدن و پیشرفت و آزادی در این کشور است. سران غرب به ظاهر می گویند که همه در دهکده جهانی همسایه ایم اما هرگز اخلاق همسایگی را رعایت نمیکنند. آنها می خواهند الگوهای رفتاری را از ملت ها تغییر دهند و صورت نامرئی در ساختار و شاکله کشورهای اسلامی نفوذ نمایند و در اینجا مراد از جهانی شدن همان غربی شدن است و هجوم رسانه ای و تهاجم فرهنگی با همین رویکرد صورت می گیرد که فرهنگ آمریکایی و غربی را ارزش جهانی بنامند و به همه ملت ها تزریق و تحمیل نمایند. ابتدا یک نظام حقوقی ساختگی را با عناوین گول زننده ای چون حقوق بشر، اخلاق مدنی برای جامعه جهانی تعریف می کنند و خود را پرچم دار و داعیه دار آن معرفی می نمایند حال آنکه نه تنها در سرزمین های خودشان این حقوق را نقض می نمایند بلکه

در مورد ملت های دیگر به خصوص ملت های جهان سوم نقض فاحش و آشکار این حقوق را شاهد می باشیم.

امپریالیزم غرب پس از سقوط کمونیزم جهان را بی صاحب و بی رقیب می بیند و باهدف غربی سازی از جهانی سازی سخن می گوید و نشان داده است که در این سلطه جهانی نه به اخلاق و نه به قرار دادهای بین المللی و نه به دموکراسی پایبند باشد.

وقتی سخن از سرنوشت مشترک جهانی و مسئولیت مشترک جهانی سخن به میان می آید به این معنی است که بگویند سرنوشت شما به تصمیم ما منوط است و ما از این پس برای جهان تصمیم میگیریم به عبارتی دیگر این دهکده جهانی کدخدا می خواهد و کدخدای جهان ما هستیم دوره دولت - ملتها به سر آمده و حق دخالت در امور همه دولتها را داریم اما این معادله به عکس صدق نمی کند یعنی بقیه دولتها حق دخالت در امور داخلی آمریکا و انگلیس را ندارند (۱۹)

• تهدیدات جهانی شدن امروزی برای دنیای اسلام

روند جهانی شدن در سال های پایانی قرن بیستم و آغازین قرن بیست و یکم چنان بود که بسیاری از کشورهای اسلامی و غیر اسلامی را تهدید نموده است. در این میان اسلام به عنوان یک رقیب جدی نظام سرمایه داری در نوک پیکان تهدیدات فرهنگی ناشی از جهانی شدن قرار داشته و هر روز شاهد برنامه های از پیش طراحی شده برای برخورد با آموزه ها و ارزش های اسلامی می باشیم.

عمده ترین تهدید جهانی شدن برای دنیای اسلام در بعد فرهنگی می باشد اما این بار بسیار زیرکانه، هوشیارانه به این صورت که سرکردگان جهانی شدن به مقابله مستقیم با دین نمی پردازند بلکه در بستر

دین و با داعیه هایی از جنس دین سعی در زوال دین دارند. به تعبیر ساده تر آن ها مایل به ایفای نقش دین و جایگزینی خدا بر روی زمین می باشند که مصادیق بارزی از استفاده ی ابزاری از دین برای مقاصد غیر الهی را می توان امروز در دنیا مشاهده نمود .

مفاهیمی همچون عدالت ، آزادی ، مساوات و حقوق بشر و آزادی را آنگونه که منافع شان بهتر تأمین می گردد تعریف و ترجمه می نمایند . در واقع از هر آنچه در توان دارند استفاده می نمایند تا ایدئولوژی معارض با اصول اسلامی را به مخاطبان مسلمان خود تحمیل نمایند .

کمیسیون تدوین استراتژی امنیت ملی آمریکا در طرح پیشنهادی خود برای استراتژی ملی آمریکا در قرن ۲۱ تصریح می نماید که فشارهای ناشی از زندگی مدرن و حضور جدی فناوری های نوین منجر به بروز نارضایتی هایی نزد شهروندان مدرن این جوامع خواهد شد که به طور طبیعی اقبال آنها را به ایدئولوژی های رقیب که بر روی آرامش روانی افراد از طریق التزام به اصول اخلاقی و دینی تأکید دارند افزایش می دهد .

لذا تلاش برای تخریب اسلام در دستور کار دولت ها در این جوامع قرار گرفته است و برخورد با اسلام به عنوان حمایت از اصول دموکراسی مطرح می شود که نمونه بارز آن را در تهاجم به عراق و افغانستان می توان مشاهده کرد . به همین دلیل است که در مقوله «مبارزه با تروریسم» و «دولتهای دارنده سلاحهای کشتار جمعی» عملاً متوجه کشورهای اسلامی شده و عمدتاً روی بازیگران متعلق به جهان اسلام تأکید ورزیده و بازیگران غیر مسلمان را در رتبه دوم تهدید آفرینی قرار داده است و این هشدار است برای دولتمردان و صاحبان خرد که مراقب باشند تا منابع طبیعی و نیروی انسانی و فکرشان تحت لوای پیشرفت و دموکراسی و گسترش موازین اخلاقی به یغما نرود چرا که در جهان امروز رقیب و دشمن

تغییر معنا داده و از مخالف اقتصادی و سیاسی که در دوره جنگ سرد ملاک بود به مخلف فرهنگی تبدیل شده است .

در واقع جهانی شدن با تاکید بر رفاه اقتصادی و تجارت آزاد ناظر برکسب سود بیشتر بوده و رفاه بشر را در صدر برنامه های خود قرار داده و اصولاً به سعادت و رستگاری اخروی نمی اندیشد.

فرهنگ لیبرالیسم که اینک داعیه دار انحصاری جهان شمولی است ماهیتاً دنیا گرا و آخرت گریز است. لذا جهانی شدن به روایت آمریکا ارزشهای اسلامی را با چالشهای جدی مواجه ساخته ،بدیهی است که در این چالش به علت یکسان نبودن میزان امکانات و فن آوری طرفین جهان اسلام بیش از آنکه مهاجم باشد در معرض تهاجم خواهد شد.

• جهانی شدن واقعی از دیدگاه اسلام

در برابر انگیزه های سیاستمداران و اقتصاد دانان و حقوق دانان که در روند جهانی شدن به حاکمیت یک قدرت برتر می اندیشند انسان های صادق و عدالت خواهی بوده اند که به راستی از این همه فاصله ها و تبعیض ها فرادست و فرودست به ستوه در آمده و درصد چاره دردهای همه انسانها برآمده اند و با طرح شعار جهانی سازی و مدیریت یگانه برای انسانها درصد رفع تبعیض ها و تضاد ها و درگیری ها و سلطه طلبی ها برآمدند و این انسانهای عدالت خواه کسانی نبودند جز انبیا و اولیاء الهی که با بیان حقیقت ذهن بشریت را به این نکته معطوف نمودند که به بدون اعتقاد به غایت و خالق برای انسان و وحدت گرایی و خالق گرایی نظام جهانی با مشاهده شباهتهای در برخی زمینه ها نمی توان قائل به جهانی شدن واقعی بود . در واقع با اندکی تعقل و تأمل مشخص می گردد که صرف تشابه و یک نواختی در لایه های رویین جامعه

که مرزها را در نوردیده است نمی توان داوری نمود که جهانی شدن واقعی محقق گردیده است بلکه جهانی شدن واقعی را باید عمیق تر و فلسفی تر جستجو نمود.

• وظیفه جهان اسلام در قبال تاثیرات منفی از جهانی شدن

علی رغم چالش آفرینی جهانی شدن فرصت ها و ظرفیت هایی نیز پدید آمده که با هوشیاری و بیداری اندیشمندان و مجامع اسلامی می توان از این فرصت ها در جهت نهادینه کردن جهانشمولی اسلام بهره جست و از تاثیرات منفی جهانی شدن کاست. (۲۰)

مسئله دیگر که باید در خور توجه مجامع دینی قرار گیرد استفاده همه جانبه دنیای غرب از رسانه ها و وسایل ارتباط جمعی می باشد. در واقع رسانه ها مهمترین ابزار جهانی شدن در حیطه فرهنگ هستند و این امر بیداری دنیای اسلام را می طلبد. رسانه های صوتی و تصویری و الکترونیکی به همان صورت که به طور شبانه روزی در خدمت تبلیغ و اشاعه فرهنگ و ارزش های غربی و صهیونیستی قرار گرفته اند می توانند در خدمت توسعه ارزش ها و مبانی اسلامی قرار گیرند.

همگان می دانند نقشی را که رسانه ها و وسایل ارتباط در نهادینه کردن اصول و مبانی معرفتی بر افکار انسان ها به خصوص نسل جدید و نوپا ایفاد می کند از عهده همایش ها و گردهمایی ها و سخنرانی خارج است.

از این واقعیت انکار ناپذیر نمی توان گذشت که جهان امروز برای خلاء معنوی و اخلاقی خود به این دین روی آورده است و همین میل و رغبت بستری است مناسب برای حاملان پیام دین تا در سایه آنهم توده مردم و هم نخبگان را با آموزه های دینی آشنا سازند. بررسی انواع نا آرامی های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی در جهان نشان می دهد که بسیاری از مردم تحقق نیازهای خود را قاطعانه در پیوستن به گروهها و جنبش های

مذهبی می بینند. تحولات امروزه کشورهای عربی همچون مصر، تونس، یمن، بحرین و لیبی در این راستا قابل تحلیل است.

در بعد اقتصادی نیز ایجاد بازار مشترک اقتصادی راهی است برای شکوفایی اقتصادی کشورهای اسلامی منابع انسانی و سرمایه ای که در کشورهای اسلامی وجود دارد فرصت های مهمی را برای توسعه و گسترش این بازار مشترک فراهم خواهد نمود.

امروزه تجهیز کشورهای اسلامی به تکنولوژی نو و مدرن می تواند اهداف جهانی سازی را که غربی ها دنبال می کنند تضعیف نماید.

نتیجه گیری و پیشنهادات:

جهانی شدن ناشی از شرایط اقتصادی پس از جنگ جهانی دوم بود که با رشد و گسترش تجارت و وابستگی متقابل اقتصادی کشورهای غربی، شرکتهای چند ملیتی به صورت بازیگران اصلی در صحنه اقتصاد جهان ظهور یافتند. در نتیجه و بتدریج جهت تحولات از مقیاس محلی به جهانی تغییر یافت، فرایندی که نه تنها شاخص های و لایه های مختلف جهانی شدن داری اثر پذیری و اثر گذاری متفاوت در سطح جهان گردید . به طوریکه پیشرفت صنعت ارتباطات ، موجب انتقال سریع اطلاعات و دسترسی همگان به رایانه و اینترنت شده و پیش بینی شده که تا قسمت اعظم آنها در کشورهای اسلامی خواهد بود با این ترتیب مفهوم فاصله و فضا به کلی دگرگون گردیده است و پیدایش شرایط جدید در جهانی شدن فرهنگ که جهان اسلام را با ارزش ها و بنیانهای معنوی و اساسی خود در معرض چالش قرار داده است.

جهانی شدن چه ضرورتی تاریخی و خود جوش باشد و چه پروژه ای برنامه ریزی شده و تحمیلی، واقعیتی است که پیش روی جهانیان و بویژه کشورهای اسلامی قرار دارد و فرصت بازنگری در این میدان بر روی همه جوامع باز است . در این میدان هم فرصت فراوان است هم خطر ، هر جامعه که توانایی به خدمت گرفتن ابزارهای موجود و استعداد های بالقوه خود را در چار چوب مرزهای ملی داشته باشد و شیوه به کارگیری آن را در رابطه با دیگر کشور ها به گونه ای سازگار با شرایط و مقتضیات جهان قرن بیست و یکم بداند قابلیت بازیگری موفقیت آمیز در این میدان را خواهد داشت .

در حال حاضر از ۵۷ کشور اسلامی ۳۸ کشور تا حدودی توسعه یافته اند و ۱۹ کشور نیز کمتر توسعه یافته و ضعیف اند همچنین از ۵۷ کشور اسلامی ۱۳ کشور در فرایند الحاق به سازمان جهانی تجارت به سر می برند و ۴ کشور خواست الحاق نداده اند و مابقی یعنی ۴۰ کشور مسلمان که عضو سازمان کنفرانس اسلامی نیز

می باشند به سازمان جهانی تجارت پیوسته اند و یا عضو ناظر می باشند که این امر می تواند باعث تاثیر گذاری کشورهای اسلامی بر تصمیمات این سازمان جهانی باشند(۲۱)

ایران نیز اگر قرار است به توسعه دست یابد و خود را از فقر اقتصادی دور کند لازمه آن توزیع در آمد و عدالت اجتماعی است و این موضوع از طرق اقتصاد مشارکتی امکان پذیر است. توسعه همه جانبه و پایدار به صورت پخش کالاهای اقتصادی و تجارت با جهان امکان پذیر است . بدون تعامل با جهان پیرامون توسعه غیر ممکن به نظر می رسد شاهد این ادعا نیز ،سند چشم انداز بیست ساله کشور است که در آن ایران ۱۴۰۴ کشوری توسعه یافته در سطح منطقه ای و دارای تعامل سازنده و موثر در روابط بین المللی خود ترسیم شده است ابلاغ سیاست های اصل ۴۴ قانون اساسی این زمینه را فراهم آورده است .کسب برتری در رقابت جهانی اقتصاد نیازمند رقابت موثر ، اثر بخش ، هوشمند ، و هدفمند در اقتصاد ملی است و توسعه یافتگی اقتصاد ملی ، نقطه آغاز فرایند کسب برتری در عرصه اقتصاد جهانی است.(۲۲)

در اقتصاد مدرن امروزی هر فرصت و مزیتی در هر نقطه از دنیا ارزش و فرصتی برای تولید محسوب می شود و عاملی برای ثروتمند شدن شهروندان کشورهای مسلمان ، برای مثال چین ، با حفظ ارزشها و فرهنگ خود به استقبال جهانی شدن می رود و در بین کشورهای اسلامی ، مالزی با قبول جنبه های مثبت جهانی شدن از نظر آن فن آوری اطلاعات : در برابر جهات مخرب جهانی شدن ، بویژه تاثیرات فرهنگی و سیاسی آن به شدت ایستادگی کرده است . کشورهای مسلمان باید به خوبی مراقب باشند تا ناخودآگاه در سایه نفی و انکار مطلق غرب از یکسو و به بهانه حفظ استقلال و اجتناب از وابستگی به غرب از سوی دیگر ، جامعه را به سمت قشری گری رکورد و عقب ماندگی و عصبیت های غیر منطقی که حاصلی جز تشدید شکافهای موجود، واماندگی علمی ، صنعتی و تکنولوژیک و در نهایت فرو پاشی ملی نخواهد داشت سوق ندهند.(۲۳)

در زمینه فرهنگی نیز باید راهکارهای مناسب منطقی و عقلانی برای آن در نظر گرفته شود ، زیرا که سیستم های فرهنگی از سیستم های باز محسوب می شوند و سائل و تکنولوژی ارتباطی تیز قبل از آنکه کشورهای مسلمان بخواهند در جهان گسترش یافته و بلاوقفه در حال رشد است و به همین لحاظ ارتباطات بین سیستم فرهنگی بسیار شدت یافته است بنابراین نه می توان و نه شایسته است که حصار کشی بپردازیم . زیرا که از یک طرف خود مزایای مثبت آن محروم نموده ایم و از طرف دیگر به طور قطع در بلند مدت منجر به بروز آنتروپی مثبت در آن خواهد شد ، باید توجه داشت که در حل تعارضات فرهنگی رفع صورت مسئله آنهم به شکل صوری و مقطعی عملی بدون نتیجه است بنابراین پیشنهاداتی به شرح ذیل مطرح می نماید:

۱ - مجموعه فرهنگی یک جامعه را صورت سیستمی مورد مطالعه قرار دهیم در اینصورت می توانیم به پرورش و آماده سازی و مصونیت بیش از باز دارندگی ، به ایمن سازی و بیش از گریز انفعالی ، به برخورد کنش مند و خلاق در مواجهه با عناصر سیستم فرهنگی غرب دست یابیم.

۲ - تهیه و تدوین راهبردهای جامع و فراگیر درباره فرایند جهانی شدن با در نظر گرفتن ویژگیهای متفاوت و ابعاد متفاوت فرهنگی ، اقتصادی سیاسی ، اجتماعی و فنی این پدیده.

۳ - با توجه به وضعیت ترکیبی این پدیده که دارای دستاوردهای مثبت و تاثیرات منفی است . آسیب پذیریهایی در این فرایند گسترده است ولی به معنای نفی منطق جهانی شدن نیست بلکه به معنای یافتن راه حل برای معضلات جهانی با منطق و بینش جهانی است . موثرترین راه استفاده از فناوریهای رو به توسعه جهان با کمترین هزینه برای تقویت و معرفی فرهنگ اسلامی به جهان می باشد.

۴ - شناخت تجارب و رویکردهای دیگران در قبال جهانی شدن برای ایجاد راهبرد جامع برای کشورهای اسلامی ضروری است.

منابع و مأخذ :

- ۱- جهانی شدن و پیامدهای آن ، دفتر مطالعات اقتصادی ، ص ۲ ، خرداد ۱۳۸۳
- ۲- اطلاعات سیاسی اقتصادی ، سال نوزدهم ، ش ۱۱ و ۱۲ مرداد و مهر ۸۴ ،
- ۳- مجله جامعه شناسی ایران ، مقاله ای از ناصر فکوهی ، دوره چهارم ، ش ۲
- ۴- اطلاعات سیاسی اقتصادی ، ش ۱۴۷ و ۱۴۸ .
- ۵- مجله جامعه شناسی ایران ، دوره چهارم ، ش ۴ ، زمستان ۸۱ .
- ۶- همشهری ماه ، تیر ماه ۱۳۸۰ .
- ۷- اطلاعات سیاسی و اقتصادی ، ش ۲۰۷ و ۲۰۸ .
- ۸- همان ، شماره های ۱۴۸-۱۴۷ و ۲۰۸-۲۰۷
- ۹- مجله جامعه شناسی ایران ، مقاله ای از ناصر فکوهی ، دوره چهارم ، ش ۲
- ۱۰- همان
- ۱۱- کتاب هفته ، شنبه ۶ اسفند ماه ۱۳۸۴ .
- ۱۲- اطلاعات سیاسی و اقتصادی ، ش ۱۴۹ و ۱۵۰ .
- ۱۳- نامه فرهنگ ، سال چهارم ، به نقل از مصاحبه جواد لاریجانی
- ۱۴- اطلاعات سیاسی و اقتصادی ش ۱۴۹ و ۱۵۰ .
- ۱۵- جامعه شناسی وسایل ارتباط جمعی ، ژان کازنو ، ترجمه دکتر محسنی و دکتر ساروخانی ، انتشارات اطلاعات ، ص ۲۱۲ و ۲۱۳
- ۱۶- نامه فرهنگ ، سال چهارم ، پاییز ۷۳ : اطلاعات سیاسی و اقتصادی ، ۱۴۸ و ۱۴۷ .

۱۷- فرهنگ کامل انگلیسی فارسی، آریانپور، کاشانی، ج ۴، ص ۳۸۲۱.

۱۸- دکتر عبدالحسین خسرو پناه دزفولی، آسیب جامعه دینی، ص ۱۰۵

۱۹- رازهای بزرگ جهانی شدن به روایت غرب، دکتر حسین مهربان، کتاب نقد، شماره ۲۵، ص ۷۳

۲۰- دین و جهانی شدن، چالش ها و فرصت ها، دکتر محسن الویری، کنفرانس بین المللی وحدت

اسلامی، اردیبهشت ۱۳۸۲

۲۱- جهانی شدن، ابعاد و رویکردها، میرمحمدی، داود، فصلنامه مطالعات ملی، سال سوم، شماره

۱۱، ۱۳۸۱

۲۲- تأثیر جهانی شدن بر ساختار فضایی کلان شهرهای ایران، نصیری، اسماعیل و دیگران، مجموعه

مقالات اولین همایش جغرافیا و قرن ۲۱، دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف آباد، ۱۳۸۵

۲۳- ما و جهانی شدن، نهاوندیان، محمد، انتشارات مرکز ملی مطالعات جهانی شدن، تهران، ۱۳۸۶

